

**Beszámoló a Társadalmi Kapcsolatokért és Kultúráért Felelős Minisztérium
Örökségvédelemért és Közgyűjteményekért Felelős Államtitkársága
kezdeményezésére 2026. szeptember 21-re összehívott, a régészet
szakterület kérdéseit érintő szakmai egyeztetésről**

Sári Zsolt, az örökségvédelemért és közgyűjteményekért felelős államtitkár kezdeményezésére szeptember 21-én személyes szakmai egyeztetésre került sor a régészet szakterületét érintő legfontosabb kérdésekről.

Az egyeztetésre meghívást kaptak a „*Régészet jövője 2026*” kezdeményezés koordinátora, Zatykó Csilla, valamint a hat munkacsoport vezetője: Anders Alexandra, Kreiter Eszter, Kulcsár Gabriella, Újlaki Pongrácz Zsuzsanna, Ódor János Gábor és Rácz Tibor Ákos. A megbeszélésen részt vett továbbá Láng Orsolya, az ICOMOS Régészeti Emlékhelyek Szakbizottságának elnöke, Rosta Szabolcs, a Magyar Vidéki Múzeumok Szövetségének elnöke, valamint Vida Tivadar, az MTA Régészeti Tudományos Bizottságának elnöke.

A mintegy háromórás, 15.30-tól 18.20-ig tartó egyeztetésen a minisztérium részéről Sári Zsolt államtitkár (17.10-ig) mellett jelen volt Kalla Zsuzsa, a közgyűjteményekért felelős, valamint Szabadics Anita, az örökségvédelemért felelős helyettes államtitkár. A minisztérium munkatársai közül részt vett Szende László, a Közgyűjteményi Főosztály képviselőjében, valamint Könye Kornél és Bödőcs András a Régészeti Főosztályról, továbbá az államtitkári kabinet két munkatársa.

A minisztérium tervei és az egyeztetés keretei

A megbeszélés elején Dr. Sári Zsolt államtitkár ismertette az egyeztetés hátterét: a találkozót egy olyan szakmai egyeztetési sorozat része, amelynek keretében a minisztérium feladat- és problémaorientált megközelítésben valamennyi örökségvédelmi szakterület képviselőivel és szakmai szervezeteivel áttekinti az adott terület legfontosabb kérdéseit.

Az államtitkár hangsúlyozta, hogy a minisztérium elsősorban az irányok és a működés kereteinek biztosítására törekszik, a szakterületektől pedig együttműködést és folyamatos szakmai párbeszédet vár. Tájékoztatást adott a tárca előtt álló két jelentős feladatról is. Az intézményrendszer tervezett átalakításával kapcsolatban szólt az Örökségvédelmi Hivatal felállításának tervéről, amelyben mindhárom érintett szakterület – a régészet, a műemlékvédelem és a kulturális javak védelme – feladatot és megfelelő teret kapna.

Ismertette azt a szándékot is, hogy új örökségvédelmi jogszabályok kidolgozására kerüljön sor egy középtávú stratégia alapján, amelynek szakmai megalapozását és tartalmának kialakítását alapvetően a szakterülettől várják. Az államtitkár ugyanakkor jelezte, hogy a régészet legégetőbb problémáinak kezelése érdekében már ősszel jogszabály-módosítás előkészítését tervezik. Ennek kiemelt témái között szerepel a régészeti lelőhelyek feltárásához kapcsolódó hatósági négyzetméterárak rendezése, valamint a fémkeresőzés és a víz alatti régészet, ezen belül a mágneshorgászat szabályozásának kérdésköre.

Javasolta, hogy a régészet kapcsolódjon be az ICOM által az illegális műkinckereskedelemről és a műtárgybiztonságról szervezett konferenciák munkájába. Ehhez kapcsolódóan szóba került a Rendőrség műkinckvédelmi tevékenységének tervezett szűkítése, a területen azonban a minisztérium olasz/francia modell mintájára a szorosabb és bővített (pl. mezőőrök képzése, bevonása) együttműködésben gondolkodik. Az államtitkár jelezte nyitottságát a széles körű, több szintet átfogó szakmai párbeszédre egy középtávú stratégia kidolgozása érdekében. Egyúttal jelezte azt is, hogy a konkrét, névvel beérkező problémák kivizsgálását és az azokhoz kapcsolódó szükséges intézkedések kezdeményezését is fontosnak tartja. Szóba került a szakma sokszínűsége, valamint az egyes területek és szereplők közötti sokrétű összefonódás is, amely egyaránt jelenthet erösséget és kihívást.

A „Régészet jövője 2026” kezdeményezés beszámolója

A megbeszélés következő részében a „Régészet jövője 2026” kezdeményezés képviselői számoltak be az eddig elvégzett munkáról és a következő időszak feladatairól.

Zatykó Csilla ismertette a kezdeményezés eddigi állomásait, valamint a folyamat következő lépéseit: a hat munkacsoport vitaanyagainak elkészítését, az ezekre épülő nyilvános szakmai fórum megszervezését, majd a munkacsoportok anyagainak összesítését és véglegesítését.

Ezt követően a munkacsoportok vezetői röviden bemutatták az egyes munkacsoportok munkáját, a felmerült legfontosabb problémákat és kérdéseket, valamint a készülő hat vitaanyag főbb megállapításait. Néhány munkacsoport beszámolójához kérdéseket is intézett Sári Zsolt, Kalla Zsuzsa és Szabados Anita.

A munkacsoportok első, a szakmai közösség és a minisztérium közgyűjteményekért, illetve örökségvédelemért felelős vezetése számára összeállított összefoglalóit a beszámoló végén csatoltuk.

További szakmai felvetések

Az egyeztetés során Láng Orsolya az épített régészeti emlékek kezelésének kérdéseiről, a városi régészetről és a régészeti parkok helyzetéről, a hiányzó turisztikai koncepcióról, valamint az NKA szakmai kollégiumok és a rendelkezésre álló támogatási keretek témájáról beszélt. Vida Tivadar a nemzetközi régészet magyarországi kutatásokba történő intenzívebb bevonásának lehetőségeit vetette fel, és kitért arra is, hogy a magyar régészek által külföldön vezetett feltárások jelenleg esetlegesek. Felmerült a nemzetközi elvárásokhoz igazodó, központi archeometriai laboratórium szükségessége.

Rosta Szabolcs hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a szakma maga strukturálja és súlyozza a megfogalmazott javaslatokat, ezáltal világosan kijelölve a legfontosabb beavatkozási területeket és a megoldandó problémákat. Kalla Zsuzsa helyettes államtitkár ezt a megközelítést megerősítve kiemelte és megköszönte, hogy a munkacsoportok munkája révén a szakmai javaslatok rendszerezése és rangsorolása már megkezdődött.

A munkacsoportok készülő vitaanyagai ennek a folyamatnak fontos alapját képezik, és a szélesebb körű szakmai egyeztetés, valamint a minisztériummal folytatandó további párbeszéd kiindulópontjául szolgálnak. A megbeszélésen elhangzottak alapján a következő időszakban a munkacsoportok vitaanyagainak véglegesítése, a szakmai fórum keretében történő megvitatása, majd az ezekből kirajzolódó közös szakmai prioritások összegzése jelenti a „Régészet jövője 2026” kezdeményezés következő feladatait. A Minisztérium képviselői novembert jelölték meg az elkészült vitaanyag fogadásának időpontjaként, formájára inkább a tömör, esetleg grafikus elemekkel kibővített verziót javasolták.

2026. szeptember 28.

Régészet jövője 2026 – a folyamat

A beruházásokhoz kapcsolódó régészeti feltárások finanszírozási és működési rendszerének felülvizsgálata

Döntéshozói összkép

A munkacsoport eredményei alapján indokolt a régészeti feltárásokhoz kapcsolódó finanszírozási, kapacitásbeli és működési keretek átfogó felülvizsgálata. A jelenlegi rendszerben a régészeti feladatok költségei, a rendelkezésre álló források, a hatósági árak, a teljesítési határidők és a feltárást követő múzeumi feladatok finanszírozása nincs megfelelően összhangban. Ez egyaránt kockázatot jelenthet a beruházások kiszámítható ütemezésére, a régészeti intézmények működési stabilitására és a kulturális örökség szakszerű megőrzésére és a human erőforrás megtartására.

A döntés tétje

A döntés tétje nem kizárólag a régészeti intézményrendszer finanszírozásának rendezése, hanem a jelenlegi, szűkös forráskeretek mellett már nem fenntartható működés stabilizálása és hosszú távon működőképes rendszer kialakítása. Olyan kiszámítható, átlátható és finanszírozható modell kialakítása szükséges, amely biztosítja a régészeti feladatok szakmailag megfelelő ellátását, mérsékli a beruházói és állami oldal bizonytalanságát, valamint garantálja a feltárások során előkerülő kulturális örökség szakszerű feldolgozását és megőrzését. A munkacsoport álláspontja szerint ehhez a jelenlegi finanszírozási és szabályozási keretek érdemi felülvizsgálata, valamint az alábbi, egymással összefüggő döntési irányok előkészítése szükséges.

Javasolt döntési irányok

1. Az 1%-os régészeti költségkorlát eltörlése vagy állami kompenzációs modell kialakítása

A jelenlegi korlát felülvizsgálata azért indokolt, mert a régészeti feladatok tényleges költsége jelentősen eltérhet a beruházások volumenétől, helyszínétől és régészeti érintettségétől függően. Olyan megoldás szükséges, amely nem kényszeríti a rendszert szakmailag indokolatlan kompromisszumokra, ugyanakkor a beruházói oldal számára is előre tervezhető marad. Alternatívaként vizsgálandó egy célzott állami kompenzációs mechanizmus.

2. A hatósági árak teljes, költségalapú felülvizsgálata

Szükséges annak áttekintése, hogy a hatósági árak ténylegesen fedezik-e a régészeti feltárások szakmai, személyi, eszköz- és adminisztratív költségeit. A költségalapú árszabályozás továbbra is kiszámíthatóbbá teheti a szolgáltatást, mérsékelheti a finanszírozási feszültségeket, és megalapozhatja a hosszú távon fenntartható működést. A döntéshez a múzeumi rendszer finanszírozási módjának ismerete szükséges.

3. A 30 napos feltárási határidő újraszabályozása

A merev határidő nem minden esetben igazítható a feltárás tényleges szakmai léptékéhez. Indokolt olyan szabályozás kialakítása, amely a beruházások ütemezhetőségét továbbra is biztosítja, ugyanakkor lehetőséget ad a régészeti munka valós időigényének figyelembevételére, különösen nagyobb vagy összetettebb lelőhelyek esetén.

4. Kötelező régészeti alszámla és többéves forrásgörgetés szabályozása

A régészeti feladatok finanszírozásának stabilitását erősítheti egy elkülönített, célhoz kötött forráskezelési rendszer. A többéves forrásgörgetés lehetővé tenné, hogy a rendelkezésre álló pénzügyi keretek igazodjanak a feltárások és az azokhoz kapcsolódó feldolgozási feladatok időbeli lefutásához, és ne vesszen el a forrás pusztán azért, mert a szakmai teljesítés több költségvetési évet érint.

5. Akkreditált magánrégészeti szolgáltatói rendszer szakmai és jogszabályi koncepciójának előkészítése

A kapacitások bővítése érdekében vizsgálendő egy szigorú szakmai, minőségbiztosítási és hatósági kontroll mellett működő akkreditált szolgáltatói rendszer létrehozása/visszavezetése. Ez növelheti a rendelkezésre álló szakember- és szolgáltatói kapacitást, gyorsíthatja a feladatellátást, és csökkentheti az intézményi túlterheltséget, miközben a szakmai standardok fenntarthatók.

6. Országos feldolgozási hátralékcsoökkentő program indításának előkészítése

A feltárások során keletkező, de teljes körűen még fel nem dolgozott anyagok állományának csökkentése önálló szakpolitikai feladatként kezelendő. Egy célzott, időben behatárolt országos program egyszerre szolgálhatja a kulturális örökség védelmét, a szakmai kapacitások jobb kihasználását és a korábban elvégzett feltárások eredményeinek tényleges hasznosulását.

Összegző javaslat. A fenti intézkedések egymásra épülő döntési csomagként kezelendők. Első lépésként a részletes pénzügyi és jogszabályi hatásvizsgálatok elkészítése, ezt követően pedig a konkrét szabályozási és finanszírozási modellek döntésre történő előterjesztése javasolt. A cél egy olyan rendszer kialakítása, amely hosszú távon egyszerre biztosítja a beruházások tervezhetőségét, a régészeti feladatellátás szakmai minőségét és a kulturális örökség megőrzését.

Kreiter Eszter (MNMKK MNM NRI) a munkacsoport vezetője

A munkacsoport tagjai: Bödőcs András (TKKM), Eke István (ZMI), Fullár Zoltán (MNMKK MNM NRI), Horváth Andrea (MFM), Kolozsi Barbara (DDM), Kovács Péter (DJM), Láng Orsolya (BTM), Lukács József (MNMKK MNM NRI), Rajna András (FMC), Skriba Judit (MNMKK MNM NRI), Dr. Szeghy Sarolta (MNMKK MNM NRI), Szörényi Gábor (HOM), Tankó Károly (HUN-REN-ELTE), Vámos Péter (BTM), Wilhelm Gábor (KKJM)

A régészet és a múzeumok. Fontosabb kérdések és aktuális problémák

A régészeti leletek műtárgyként a múzeumi gyűjteményben voltak és vannak a legjobb helyen. A múzeum, mint a régészeti gyűjtemény kezelője érintett és érdekelt azok begyűjtésében, megőrzésében és bemutatásában, feldolgozásában, a helyi és nagyobb közösségek számára a felhalmozott tudás átadásában. Annak érdekében, hogy ez a jövőben maradéktalanul megvalósulhasson, legalább közép-múzeumi szintig gazdasági önállóság, felkészült szakképzett személyzet, tisztességes bérezés és életpályamodell, kiszámítható, inflációkövető intézményi finanszírozás szükséges a közgyűjteményi szféra egészében. A múzeumok alapfeladatai közül három, megoldásra váró problémaforrást vázolunk.

Gyűjtés. Hatósági árak rendezése és gazdasági önállóság

A területileg illetékes területi/városi és (vár)megyei hatókörű múzeumok, kiegészülve az MNM NRI-vel jelen *hatósági árak* mellett már szinte képtelenek ellátni a kötelező ásatási feladataikat, a pénz sokszor már a terepi munkákra sem elég. A régen befagyasztott és visszavágott hatósági árak emelésére égetően szükség van, de egyúttal tiszta helyzetet kell teremteni: sem a múzeum, sem annak fenntartója „ne dézsmálhassa” meg ezt a bevételt szabályozatlan módon. A régészeti pénzeket a feladatra kell elkölteni és ennek védelmére a jelenleginél szigorúbb szabályokat kell foganatosítani. A feltáró intézmény legyen jogosult 15% rezsiköltség elszámolására, de a feltárások költségeit projektszinten, akár tételes elszámolással a feladatra fordítsák. A hatósági árak esetében szükséges egy érezhető, de nem túlzó mértékű díjemelés. Nem csupán a régészeti feladatok megfelelő szintű ellátása miatt, de szükséges külön régészeti alszámla megléte és legalább közép-múzeumi szintig a gazdasági önállóság visszaállítása. Fontos tétel, hogy a megelőző feltárás ugyanolyan alapfeladata a múzeumoknak, mint az egyéb gyűjteményezési tevékenység, így a megelőző feltárások vállalási díjai nem lehetnek, vagy csak az eddigi gyakorlatnál jóval kisebb mértékben lehetnek az ilyen régészeti szakfeladatokat ellátó munkatársak bérezésének alapjai.

Megőrzés. Akut raktárhelyzet

A raktárak állapota sokszor az elvárható minimális szintet sem éri el, a szakszemélyzet helyzete (pl. gyűjteménykezelők) problémás, sok helyen, kisebb múzeumokban hiányoznak vagy társult feladatként látja el más beosztásban dolgozó munkatárs. Ezen állapoton segíthet barna mezős beruházások keretében *új raktárak építése* legalább megyei szinten, állami szerepvállalással, hiszen a gyűjtemények állami tulajdont képeznek, illetve a meglévő, de a gyatra állapotú *raktárak felújítására* is célzott alapot kell létrehozni. A raktárak minőségi meghatározásához kritériumrendszert kell csatolni, érintve a minimálisan szükséges személyzet kérdését is. A jövőre gondolva a jelen állapothoz képest nagyobb és a későbbi gyarapodás miatt kapacitásában bővíthető raktárterületek szükségesek. A régészeti leletek mellett a múzeumokban őrzött antropológiai és archeozoológia anyag tárolása sem megfelelő, feldolgozásuk leltározásuk a kevés szakember miatt messze elmaradtak a régészetitől.

Bemutatás. Társadalmi hasznosítás

A régészeti leletanyag sokoldalú, többszintű bemutatása azért is problémás, mert az elmúlt évtizedek nagyfelületű feltárásaiból származó, többmillió nagyságrendű leletanyag jelentős része anyagközlés formájában sem került publikálásra. Ennek több oka van, kapacitás- és forráshiány főként, a helyzet megoldásra vár. A kiállítóhelyek vonatkozásában sokszor maguk a *múzeum épületek* is rendkívül *rossz állapotban* vannak, energetikailag korszerűtlenek, működtetésük drága, ezért erre is szükséges lenne egy *célirányos pályázati* alap felállítása, ami ennek az épülettípusnak a *korszerű felújítását* tenné lehetővé. A kiállítások megvalósításához a korábbi Kubinyi- és Járasszékhely pályázatokhoz hasonló alapok felállítása segítené legjobban az újabb leletanyagok- és megfigyelésekből levont történelmi következtetések méltó bemutatását. Választ kell találni arra a kihívásra is, hogy a *közösségi*

fémkeresőzés keretében fémtárgyak százazrei kerültek rövid idő alatt a múzeumokba, amelyeknek restaurálási költsége jelentős és egyéb feladatoktól vesz el munkaerőt. Ezért azt javasoljuk, hogy nagyságrendi és állapotfelmérést követően legyen célzott állami pályázati alap ezen állami tulajdonú fémtárgyak külső restauráltatására.

Ódor János Gábor a munkacsoport vezetője (WMM)

A munkacsoport tagjai: Bálint Marianna (HM), Csányi Viktor (TJM), Havasi Bálint (ZMI), Pusztai Tamás (MNMKK MNM), Rosta Szabolcs (KKJM), Skriba Péter (MNMKK MNM NRI), Szörényi Gábor András (HOM), Terei György (BTM), Tomka Gábor (MNMKK MNM)

Az örökségvédelmi feladatellátás hatósági kihívásai

Helyzetkép / Döntéshozói összkép

A hatósági munkacsoport áttekintette a magyar régészeti örökségvédelem jogszabályi környezetét és hatósági feladatellátás helyzetét különös tekintettel a hatóság szervezetrendszerére, valamint a hatósági és felügyeleti tevékenység kereteire.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényt (Kötv.) hatályba lépése óta több, mint 75 alkalommal módosították, s bár a módosítások egy kisebb része technikai volt, vagy nem a régészetet érintette, mára a törvény túlbonyolított, nehezen átlátható, és helyenként önmagával is ellenmondásban áll. A Kötv.-ben rögzített örökségvédelmi elvek és a részletes rendelkezések kifejtését tartalmazó jogszabály, *A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról* szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet is nehezen kezelhető következetesen a módosítások okán.

Az örökségvédelem hivatali feladatai a hatósági feladatokon kívül lényeges felügyeleti, terepi jelenlétet is igényelnek. Jelen struktúrában az örökségvédelmi hatósági feladatellátásból hiányzik az a teljes ágazati jogkörrel rendelkező önálló örökségvédelmi szerv, amely ellátja az integrált örökségvédelmi és a központi hatósági feladatokat, és szakmai támogatást ad a helyi hatósági és felügyeleti feladatellátáshoz. Az örökségvédelmi (műemlékvédelmi és régészeti örökségvédelmi) hatósági feladatokat ellátó kormányhivatalok nem biztosítják maradéktalanul a megfelelő feltételeket a hatósági és különösen a felügyeleti feladatellátáshoz, továbbá a régészeti örökségvédelmi hatósági gyakorlat országosan nem minden tekintetben egységes a jogszabályok értelmezésében, az alkalmazott eljárásrendben, az ügyek elbírálásában.

A döntés tétje

A cél kialakítani egy erős felhatalmazással bíró, független, szakmai irányítású kulturális örökségvédelmi hatóság működésének feltételeit, amely országosan egységes eljárásrenddel és jogalkalmazással garantálja a jogszabályi előírások és a szakmai normák következetes betartását. Az örökségvédelmi törvény preambulumban megfogalmazza, hogy a kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. A jól működő hatósági és a jelenleginél hatékonyabb felügyeleti rendszer tevékenységével ehhez nyújt segítséget – közelebb hozva a társadalmat a kulturális örökség értékeinek és azok védelme jelentőségének felismeréséhez és megértéséhez.

Javasolt döntési irányok

1) Átlátható és közérthető szabályozás és eljárásrend kialakítása

- az örökségvédelmi jogszabályok megfontolt, széles szakmai konszenzuson alapuló, transzparens újjáalakítása, amely modern, átfogó, világos és koherens szabályozást eredményez
- az „integrált örökségvédelem” fogalmának újragondolása a kulturális örökség körébe tartozó elemek – különösen a műemléki érték és a régészeti örökség együttes védelmére fókuszálva

2) Örökségvédelmi hatósági szervezetrendszer reformja

- az örökségvédelmi hatósági–felügyeleti feladatellátás megújításának fontos keretkövetelménye egy önálló és független örökségvédelmi hivatal létrehozása és az örökségvédelmi hatóság függetlenségének és integritásának biztosítása

- az örökségvédelmi hatóság függetlenségének és integritásának biztosítása érdekében fel kell oldani a kormányhivatalok építési és örökségvédelmi főosztályainak kettős szakmai irányítását (a kormányhivatalokon belüli önállóított örökségvédelmi feladatellátás rövid, átmeneti időszakra javasolt), ideális esetben a helyi örökségvédelmi hatósági feladatellátás a hivatal szervezetéhez kapcsolódik
- a területi örökségvédelem hatósági és felügyeleti feladatellátásának szorosabb ágazati szakmai irányítása

3) Az örökségvédelmet támogató pénzügyi módszerek kidolgozása, bevezetése és alkalmazás

Figyelemmel és türelemmel kell lenni arra, hogy a teljes rendszer újraindítása időigényes, szakmai konszenzust igényel, ez megköveteli a szakma szereplőinek fegyelmezettségét.

Újlaki Zsuzsanna (MNMKK MNM NRI) a munkacsoport vezetője

A munkacsoport tagjai: Aranyos Annamária (MNMKK MNM NRI), Bozóki-Ernyey Katalin, Bödőcs András (TKKM), Böröczky Blanka, Farkas Zsuzsa, Horváth Andrea (MFM), Hudák Krisztina (PTE BTK RT), Jakucs Gábor, Lencsés Zsuzsanna, Mali Péter, Nagy Levente (PTE), Novotnik Ádám, Ódorné Tóth Tünde, Polgár Balázs (HM HIM), Reményi László (MNMKK MNM NRI), Szajcsán Éva, Szvath Márton, Sárosi Edit (BTM), Tóth János Attila (ÁM), Wollák Katalin

A régészeti szakember-utánpótlás rendszere: az egyetemi képzés és a múzeumok kapcsolata

A felsőoktatási intézmények szorosan együttműködnek a múzeumokkal. Az egyetemi oktatás biztosítja a múzeumok szakemberellátását. A régészeti szakemberképzés a kulturális örökség védelméhez szükséges kapacitás biztosításán túl a tudásalapú társadalom és a kulturális gazdaság működésének is fontos feltétele.

A múzeumok nem csupán gyakorlati helyszínt biztosítanak, hanem jelentős személyi és infrastrukturális kapacitásokkal járulnak hozzá a régészetoktatás KKK-jában szereplő múzeumi gyakorlat, terepbejárási és ásatási gyakorlatok, valamint az anyagismereti órák megtartásához. A múzeumi régészeti gyűjtemények nagy mennyiségű publikálatlan leletanyagának a feldolgozásában az egyetemi hallgatók szakdolgozataik, phd kutatásaik keretében is részt vesznek.

A felsőoktatásban, különösen a bölcsészet- és humántudományokhoz sorolható képzésekre jellemző az alulfinanszírozottság, ami a régészképzést is nehéz helyzetbe hozta. Képzéseink csak megfelelő anyagi háttér mellett működtethetőek hatékonyan és sikeresen.

1. probléma

A régész szakma munkaerő-vonzó és -megtartó képessége gyenge. Nem biztosított az utánpótlás és minden korosztályból magas a pályaelhagyók száma.

Okok

Alacsony jövedelmi kilátások, versenyképtelen bérezés, kiszámíthatatlan/bizonytalan/kidolgozatlan életpályamodell. Egy éve megjelent felmérés szerint a BA régészet végzettségű munkavállalók számíthatnak a legalacsonyabb bérre az egyetemet végzettek közül.

Következmények

- Jelentős munkaerőhiány a vidéki múzeumokban.
- A legjobb eredményt elért érettségizők ritkán választják a régészképzést (kb. 300 körüliek a felvételi ponthatárok). Jellemző a lemorzsolódás a képzés során, és a munkába állás első éveiben.

Megoldási javaslat:

- Munkabérrendezés, fizetések emelése ASAP

2. probléma

Az egyetemek és múzeumok közötti oktatási együttműködés intézményi és finanszírozási keretei hiányosak. Az együttműködések érintik a múzeumi gyakorlatokat (180 óra), anyagismereti órákat, valamint a múzeumi anyagok feldolgozásán alapuló szakdolgozatokat, PhD disszertációkat.

Okok

Az oktatási intézmények és a múzeumok között formalizált, együttműködési szerződéseken alapuló partnerség működik. Ezek a dokumentumok nem térnek ki a pontos feladatleírásra (pl. múzeumi gyakorlat vezetése) és a finanszírozás kérdéseire.

Következmények

- Változó presztízsű megítélés, elbírálás a múzeumokban.
- Múzeumi gyakorlat során megszerzett kompetenciák, készségek nem egységesek.
- Múzeumi leletfeldolgozás kísérő költségeinek (pl. dokumentáció, természettudományos vizsgálatok) finanszírozása esetleges.
- A hallgatók munkájához szükséges infrastrukturális háttér számos múzeumban nem áll rendelkezésre.

Megoldási javaslat:

- A régészképzésben részt vevő múzeumok és szakembereik kapjanak jogszabályban is elismert oktatási szerepet, és az általuk biztosított oktatási kapacitás, infrastruktúra és szakmai közreműködés költségeivel arányos finanszírozást. Ennek egyik lehetséges modellje a duális képzéshez hasonló, a múzeumok oktatási szerepét és annak finanszírozását egyaránt rendező rendszer.

3. probléma

A régészeti képzési szintekhez (BA, MA, valamint régészeti asszisztens) kapcsolódó kompetenciák, munkakörök és felelősségi körök nem kellőképpen tisztázottak, különösen a BA diplomával rendelkező régésztechnikusok és a rövidebb tanfolyamot elvégző régészeti asszisztensek között.

(Megjegyzés: BA és MA felsőoktatásban szabályozott, azonban régészeti asszisztensi képzést egyetemek, múzeumok egyaránt szabadon indíthatnak.)

Okok

Jogszabályban az MA diplomához kapcsolódó jogosítványok szerepe meghatározott, csak ennek birtokában lehet ásatást vezetni. A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 19.§ 2a-pontjának módosítása már megkülönbözteti a régésztechnikusok és a régészeti asszisztensek kompetenciáit, ez azonban a gyakorlatban még nem nagyon tapasztalható (például szerződésekben, bérezésben). A közalkalmazotti bértábla megszűnése után a múzeumi gyakorlatok jelentősen eltérnek egymástól.

Következmények

- Egyetemi hallgatók részéről érezhető a bizonytalanság a diplomájuk értékének megítélésében, fizetésükben és a kapcsolódó elvárások tekintetében.
- Szakmán belüli és informális szinten intézmények közötti viták és ellenérzések.

Megoldási javaslat:

- A BA-, MA- és régészasszisztensi feladatok, jogosultságok, munkakörök és bérezési szintek egyértelmű meghatározása. A törvényi háttér tisztázott, amit a gyakorlatban is meg kellene valósítani (szerződésekben, bérezésekben).
- Életpályamodell kidolgozása.

Az Oktatási és Gyermekügyi Minisztériumhoz hatáskörébe tartozó területek:

- finanszírozás kérdése; fejkvóta és kutatás alapú finanszírozás
- KKK átdolgozása rugalmasabb, az intézmények adottságainak és érdekeinek megfelelő átdolgozása
- gyakorlati képzés (terepi gyakorlat, laboratóriumi gyakorlatok) finanszírozása megoldatlan
- tehetséggondozás, kutatási háttér finanszírozása
- régészeti korszakok oktatása a közoktatásban

Anders Alexandra (ELTE BTK RI) a munkacsoport vezetője

A munkacsoport tagjai: Beszédes József (PPKE BTK RI), Kalla Gábor (ELTE BTK RI), Lengyel György (ME BTK RT), Nagy Levente (PTE BTK RT), Pintér-Nagy Katalin (SZTE BTK RT), Rácz Zsófia (ELTE BTK RI)

A magyar régészeti kutatás rövid- és középtávú irányai

Döntéshozói összkép

A magyar régészet 21. századi szerepe nem korlátozható a leletek feltárására, megmentésére és a nemzeti múlt bemutatására. Feladata, hogy a Kárpát-medence anyagi örökségéből ellenőrizhető, tudományosan értelmezhető és társadalmilag hasznosítható tudást hozzon létre.

A régészet sajátos módon kapcsolja össze a történeti, társadalomtudományi, természet- és élettudományi módszereket. Kiemelt kérdései közé tartozik a táj- és környezethasználat, a mobilitás és népességmozgás, a technológiai változás, a gazdasági hálózatok, valamint a társadalmi és kulturális kapcsolatok hosszú távú vizsgálata.

A tudományos eredményesség feltétele, hogy a feltárások során keletkező leletanyag, dokumentáció és digitális adat ne lezárt adminisztratív eredmény, hanem kutatható, feldolgozható és újraértelmezhető forrás legyen. A szakma ehhez kutatási kérdéseket, módszertani normákat és együttműködési formákat tud kialakítani; a megvalósításhoz pedig kiszámítható intézményi és finanszírozási keret szükséges.

A döntés tétje

Az egyik fő kérdés az, hogy a régészeti örökség stratégiai erőforrássá vagy egyre növekvő intézményi teherre válik-e. A feldolgozatlan leletanyag, a hiányos dokumentáció, a restaurátori kapacitáshiány, a szétagolt adatkezelés és a kiszámíthatatlan projektfinanszírozás egyszerre veszélyezteti a gyűjtemények állagát, a kutatások minőségét, a szakember-utánpótlást és a társadalom hiteles múltismeretét, csökkenti a hazai kutatás eredményességét és nemzetközi láthatóságát. A cél ezért egy olyan stabil működési keret kialakítása, amelyben a múzeumi gyűjtemények, az egyetemi képzés, a kutatóintézeti programok és a természettudományos infrastruktúrák közös kutatási célokat szolgálnak. Ennek megteremtése olyan szakmai feladat, amely meghaladja az egyes intézmények és rövid távú projektek lehetőségeit.

Javasolt döntési irányok

Az alábbi öt súlypont olyan együttműködési területet jelöl ki, ahol a régészeti szakma saját eszközeivel, a kormányzat pedig tartós intézményi és finanszírozási háttérrel tudja erősíteni a magyar régészet tudományos teljesítményét.

1. Országos, hosszú távú régészeti kutatási és feldolgozási stratégia

A szakma feladata a nemzetközileg is jelentős kutatási kérdések, a közös prioritások és a megvalósítható programok kidolgozása, széles körű szakmai egyeztetéssel. Ezt a munkát egy közép- és hosszútávon tervezhető finanszírozási keret teheti folyamatossá, különösen az olyan országos léptékű kutatási és feldolgozási feladatok esetében, amelyek több intézmény összehangolt részvételét igénylik. A keret ne korlátozza a kutatói szabadságot támogató pályázati rendszert, hanem egészítse ki azt kiemelt tematikák kutatását célzó finanszírozási megoldásokkal.

2. A megelőző feltárások tudományos hasznosításának biztosítása

A megelőző feltárás nem a régészeti munka vége, hanem a tudományos kutatás első lépése. A feltárt leletanyag és a keletkező adatok csak akkor hasznosulnak, ha feldolgozzák, kutathatóvá és hozzáférhetővé teszik. Országos program szükséges a feldolgozási hátralék felmérésére és csökkentésére, dedikált támogatással. Az eredmények és a leletanyagok kutathatóságát országos digitális rendszernek kell támogatnia. A cél, hogy a beruházások során megmentett örökség ne feldolgozatlan leletanyagként kerüljön raktárakba, hanem tudományos eredménnyé, tudássá és a társadalom számára bemutatható és hasznosítható kulturális örökséggé váljon.

3. Országos régészeti adat- és kutatási infrastruktúra

A régészeti dokumentációk, leletkatalógusok, téradatok, természettudományos mérések és képi anyagok hosszú távú kezelése a kutatás alapfeltétele és közös közgyűjteményi feladat. A szakma feladata a közös terminológiai, metaadat- és dokumentációs szabványok, valamint az adatmegosztás szakmai elveinek kidolgozása. Ezt egy országos fejlesztés támogathatja tartós digitális tárolással, adatgazdai kapacitással és az összekapcsolható intézményi infrastruktúrák támogatásával. A kutatási infrastruktúrát egy országos, hálózatos és interoperábilis adatökoszisztéma kialakításával lehet megvalósítani, amely közös szabványokra, tartós azonosítókra és szabályozott hozzáférésre épül, és biztosítja az adatok ellenőrizhetőségét, újrahasználatosságát és nemzetközi kapcsolhatóságát. Cél, hogy Magyarország régészeti adatvagyonra ne elszigetelt intézményi adatállományok összessége, hanem a hazai és nemzetközi kutatás számára szabályozottan hozzáférhető, újrahasznosítható és folyamatosan bővíthető nemzeti kutatási infrastruktúra legyen.

4. Hosszú távú intézményközi kutatási programok és szakember-utánpótlás

A múzeumok gyűjteményei, az egyetemek képzési kapacitása, a kutatóintézetek szervező szerepe és a természettudományos laboratóriumok egymást kiegészítő és szinergikus rendszerként kellene működjenek. A szakma közös programokkal, hallgatói bevonással és módszertani együttműködésekkel tudja ezt a kapcsolatot tartalommal megtölteni. Az állami oldal többéves kutatási programokkal, konzorciumok felállításának ösztönzésével, doktori és posztdoktori lehetőségekkel, valamint a régészeti, restauratori, technikai és adatkezelői munkakörök kiszámíthatóbb feltételeivel támogathatja a tudás megőrzését és megújulását.

5. Nemzetközi tudományos jelenlét

A magyar régészet nemzetközi versenyelőnye a Kárpát-medence forrásanyagának korszerű, összehasonlítható vizsgálatában rejlik. A szakma feladata, hogy ezt közös kutatásokban, nemzetközi partnerségekben, szakmai programokban, sikeres nemzetközi pályázatokban és magas színvonalú publikációkban érvényesítse. E törekvéseket a kutatói mobilitás, az európai pályázati részvétel támogatása, stabil publikációs háttér, digitális adatközlés erősítheti. A hazai általános forgalmi adó magas értéke a K+F ökoszisztéma minden területén és nemzetközi szinten is versenyképességi kérdés. A tudományos-kutatási célok elérését, kutatóintézetek közötti együttműködések az egyedi értékű, alacsony áfa kulcs jelentősen támogatná.

Döntéshozói üzenet: A magyar régészet megújulásának alapja a szakmai kezdeményezés és az intézményi feltételek összehangolása. A szakma vállalja a kutatási irányok, módszertani normák és együttműködési programok kidolgozását; az állami támogatás pedig lehetővé teheti e munkák hosszú távú, kiszámítható megvalósítását.

Első lépésként indokolt a kutatási kapacitások, a feldolgozási feladatok és a régészeti adatvagyon országos helyzetének átfogó felmérése. Erre alapozva alakítható ki egy 2040-ig terjedő kutatási stratégia, valamint az annak megvalósítását biztosító, többéves finanszírozási és intézményközi együttműködési keret.

Kulcsár Gabriella (ELTE HTK RI) a munkacsoport vezetője

A munkacsoport tagjai: Bálint Marianna (HM), Bollók Ádám (ELTE HTK RI), Dani János (SZTE BTK RT / DDM), Dévai Kata (HUN-REN–ELTE / FKA), Fülöp András (MÉMMDK), Hajdu Tamás (ELTE TTK ET / MTA AOTB), Kreiter Attila (MNMKK MNM), K. Németh András (WMM), Siklósi Zsuzsanna (ELTE BTK RI), Oross Krisztián (ELTE HTK RI), Szécsényi-Nagy Anna (ELTE HTK AGI), Szenthe Gergely (MNMKK MNM), Tarbay János Gábor (MNMKK MNM), Váczi Gábor (ELTE BTK RI), Vida Tivadar (ELTE BTK RI / ELTE HTK RI/ MTA RTB); Beküldött vélemények: Ekrik Ákos (ELTE HTK RI), Horváth Szulamit Emma (BTM)

A Társadalmi szerepvállalás munkacsoport vitaanyagának főbb megállapításai

A régészet társadalmi beágyazottsága, kommunikációja, valamint a civil közösségekkel való kapcsolata legalább olyan horderejű kérdés, mint maga a kutatás, vagy intézményi működés. Az elmúlt másfél évtized egyik legpozitívabb fejleménye a közösségi régészet térnyerése volt: önkéntesek, helyi közösségek és fémkeresős múzeumbarátok százai kapcsolódtak be a régészeti örökség kutatásába és védelmébe. E fejlődést azonban nem követte megfelelő mértékben az intézményi és finanszírozási háttér, kapacitásbővítés, ezért a rendszer jelenleg számos ponton sérülékeny. Munkacsoportunk hat olyan stratégiai problémakört azonosított, amelyek megoldása meghatározhatja a magyar régészet és örökségvédelem következő évtizedének fejlődési irányát.

1. A közösségi régészet intézményi beágyazottsága és finanszírozási problémái

A közösségi régészet mára a magyar örökségvédelem egyik legsikeresebb innovációjává vált, mégis döntően személyes elkötelezettségre épül. A legtöbb program működése egy vagy néhány szakember aktivitásától függ, miközben intézményi szinten ritkán jelenik meg önálló feladatként. A programok többségéhez nem kapcsolódik dedikált munkakör, elkülönített költségvetés vagy hosszú távú fejlesztési stratégia. A növekvő társadalmi érdeklődés ellenére a közösségi régészetet számos intézmény továbbra is kiegészítő tevékenységként kezeli.

Véleményünk szerint a közösségi régészeti programszervezést a jövőben a kutatás, a gyűjteménykezelés és a közművelődés mellett a múzeumi alapfeladatok közé kell emelni. Ennek érdekében országos szakmai keretrendszerre, világos feladatmeghatározásra és minisztériumi szintű elismerésre van szükség. Minden jelentős régészeti tevékenységet végző intézményben meg kell jelenjen a közösségi régészet koordinációjáért felelős szakember vagy szervezeti egység.

A jelenlegi projektalapú finanszírozást fokozatosan fel kell váltania egy kiszámítható, több éves támogatási rendszernek. A támogatásnak a terepi munkán túl ki kell terjednie az önkéntesek képzésére, a dokumentációra, a restaurálásra, a feldolgozásra, valamint az eredmények társadalmi bemutatására is. Csak így biztosítható, hogy a közösségi régészet ne átmeneti projektek halmaza, hanem a magyar örökségvédelem hosszú távon működő pillére legyen.

2. A közösségi régészeti programok országos koordinációja és a szakmai minimumok

A közösségi régészet az elmúlt években alapvetően helyi kezdeményezésekre épült. Ennek eredményeként számos kiváló gyakorlat alakult ki, ugyanakkor a programok jelentős része egymástól elszigetelten működik. Az intézmények között korlátozott a tudásáramlás, hiányoznak az egységes módszertani ajánlások, és nem létezik olyan országos együttműködési rendszer, amely hatékonyan összefogná a szereplőket.

Országos koordinációra van szükség, ami nem jelenthet centralizációt. A magyar múzeumi és örökségvédelmi rendszer sokszínűsége érték, amelyet meg kell őrizni. Ugyanakkor szükség van egy olyan országos hálózat kiépítésére, amely közös szakmai minimumokat, módszertani útmutatókat és konzultációs felületeket biztosít. Központi szerepet kaphatnának az országos és regionális szakmai fórumok, a rendszeres képzések, valamint egy online tudástár, amely hozzáférést biztosít a bevált gyakorlatokhoz, képzési anyagokhoz és dokumentációs mintákhoz.

A cél egy olyan szakmai ökoszisztéma létrehozása, amelyben az intézmények önállósága megmarad, de a közösségi régészeti munka bárhol az országban azonos örökségvédelmi és dokumentációs elvek mentén valósul meg.

3. Kapacitáshiány és humánerőforrás-válság a magyar régészetben

A magyar régészet egyik legsúlyosabb strukturális problémája a szakemberhiány. Az elmúlt évtizedek során folyamatosan bővültek a régészet feladatai, miközben sem a humánerőforrás, sem a finanszírozási háttér nem növekedett hasonló mértékben. A régészek, restaurátorok, gyűjteménykezelők, adattárosok és digitális szakemberek hiánya közvetlenül befolyásolja a kutatások minőségét és az örökségvédelem hatékonyságát.

A közösségi régészet ugyanakkor nem válhat a szakemberhiány elfedésének vagy pótlásának eszközévé. Az önkéntesek értékes támogatást nyújthatnak, de nem helyettesíthetik a szakképzett munkaerőt. A megoldás a szakember-utánpótlás megerősítése, a bérezés rendezése és az életpályakilátások javítása.

Szintén szükséges a feladatkörök pontos újradefiniálása. Egyértelművé kell tenni, mely tevékenységek igényelnek régészeti végzettséget, melyek végezhetők régészeti asszisztensek bevonásával, és mely munkafolyamatokba kapcsolhatók be megfelelő képzés után önkéntesek. Támogatjuk egy többszintű, akkreditációhoz kötött önkéntes rendszer kialakítását, amelyben a résztvevők fokozatosan növekvő felelősséget vállalhatnak.

A digitalizáció és a mesterséges intelligencia alkalmazása jelentős segítséget nyújthat az adminisztratív terhek csökkentésében, de önmagában nem helyettesítheti a hiányzó szakembereket. A humánerőforrás-fejlesztés továbbra is stratégiai prioritás marad.

4. Professzionális tudománykommunikáció és társadalmi láthatóság

Bár a magyar régészet jelentős tudományos eredményeket ér el, ezek hatása csak korlátozott mértékben jelenik meg a társadalomban. A régészet sokszor még ma is beruházásokat lassító, konfliktusokat generáló területként jelenik meg a nyilvánosságban, miközben kulturális, oktatási és közösségépítő szerepe kevésbé látható.

A kommunikációt nem a kutatások utólagos bemutatásaként, hanem a kutatási folyamat szerves részeként kell kezelni. A társadalmi bevonásnak már a projekttervezés szakaszában meg kell jelennie. A helyi közösségek tájékoztatása, az eredmények közérthető kommunikációja és a részvételi lehetőségek megteremtése a jövőben alapkövetelmény kell legyen.

A jelenlegi eseményközpontú kommunikációt fokozatosan fel kell váltania a történetmesélésre, a helyi identitásra és az emberi kapcsolódási pontokra épülő szemléletnek. Professzionális kommunikációs háttérre van szükség, amelyben kommunikációs szakemberek, múzeumpedagógusok, vizuális tartalomkészítők és közösség-szervezők dolgoznak együtt a régészekkel.

Különösen fontosnak tartjuk az iskolai kapcsolatokat erősítését, a régészet visszaintegrálását az oktatásba, valamint a digitális csatornák tudatos használatát. A közösségi média, a videós tartalmak, a podcastok és az online platformok ma már nem kiegészítő eszközök, hanem az elsődleges társadalmi kommunikációs felületek.

5. A fémkeresőzés integrációjára épülő örökségvédelmi modell kialakítása

A fémkeresőzés kérdésköre egyszerre örökségvédelmi, társadalmi és jogi probléma. Az illegális fémkeresőzés továbbra is a régészeti lelőhelyek egyik legsúlyosabb veszélyforrása, miközben a

múzeumokkal együttműködő fémkeresős önkéntesek számos új lelőhelyet, kutatási adatot és leletet dokumentáltak az elmúlt években. A probléma nem a technológia használata, hanem annak szabályozatlansága és az egységes országos rendszer hiánya.

A hosszú távú megoldást nem a teljes tiltás, hanem az ellenőrzött integráció jelentheti. Meg kell különböztetni egymástól az illegális lelőhelyfosztogatókat, az alkalmi érdeklődőket és a múzeumokkal együttműködő, képzett önkénteseket. Az országosan egységes szabályozásnak világos jogosultsági és kötelezettségi rendszert kell kialakítania.

Támogatjuk a fémkereső műszerek regisztrációját, az együttműködők országos nyilvántartását, az egységes szerződéses rendszert, valamint a kötelező képzések bevezetését. A képzésnek ki kell terjednie a jogi, örökségvédelmi, dokumentációs és etikai kérdésekre. Emellett szükséges az örökségvédelmi hatóság ellenőrzési jogosítványainak és kapacitásainak megerősítése is.

A cél egy olyan partneri rendszer kialakítása, amely egyszerre védi a lelőhelyeket, csökkenti az illegális tevékenységeket és hasznosítja a társadalomban meglévő tudást, érdeklődést és terepi tapasztalatot.

6. Feldolgozatlan leletek, adatvagyon és digitális infrastruktúra

A közösségi régészet egyik legnagyobb eredménye, hogy jelentős mennyiségű új adatot és leletet hoz felszínre. Ugyanakkor a feldolgozási kapacitások ezt a növekedést nem követték. A restaurálási, nyilvántartási és publikációs hátralékok folyamatosan növekednek, miközben a digitális infrastruktúra fejlesztése is elmaradt a szükségéstől. Az adatok ma sokszor egymással nem kompatibilis rendszerekben, eltérő formátumokban keletkeznek, ami jelentősen akadályozza a kutatást és az országos szintű tudáshasznosítást.

Stratégiai jelentőségű feladat az országos digitális infrastruktúra létrehozása. Cél egy olyan online, kereshető és hosszú távon fenntartható adatbázis kialakítása, amely a teljes régészeti adatutatót támogatja. Az egyszeri adatbevitel elvére épülő rendszer jelentősen csökkentheti az adminisztratív terheket, növelheti az adatok pontosságát és felgyorsíthatja a kutatási folyamatokat.

A digitális fejlesztések mellett azonban szükség van adatkezelőkre, digitális örökségvédelmi szakemberekre és leltározók alkalmazására is. A közösségi régészetből származó tudás akkor hasznosulhat igazán, ha a megszerzett információk nem vesznek el, hanem feldolgozott, hozzáférhető és kutatható formában visszakérülnek a tudományos és társadalmi nyilvánosságba.

Összegzés

A társadalmi szerepvállalás a magyar régészet jövőjének egyik meghatározó stratégiai kérdése. A közösségi régészet, az önkéntesség, a tudománykommunikáció és a digitális fejlesztések a modern örökségvédelem alapvető elemei. A siker feltétele a stabil intézményi háttér, az országos koordináció, a megfelelő humánerőforrás, a professzionális kommunikáció és a korszerű adatkezelési infrastruktúra egyidejű fejlesztése. Fenti feltételek teljesülése esetén a közösségi részvétel a magyar régészet egyik legfontosabb társadalmi és szakmai erőforrásává válhat.

Rác Tibor Ákos (FMC) a munkacsoport vezetője

A munkacsoport tagjai: Bakos Gábor (MNMKK MNM NRI), Elekes István alezredes, Fábíán Szilvia (MNMKK MNM NRI), Füzesi András (MNMKK MNM), Gulyás András (JM), Kertész Gabriella Nikolett (MNMKK MNM NRI), Kiss Alexandra (SZIKM), Laszlovszky József (CEU), V. Szabó Gábor (ELTE BTK RI), Szabó Máté (MNMKK MNM NRI), Szücsi Frigyes (SZIKM), Tarbay János Gábor (MNMKK MNM), Wollák Katalin